

PRL univerzum

Narodna Republika Poljska

Svakodnevni apsurd i simboli
moći u centru Varšave



Istraži Narodnu Republiku Poljsku kroz napetost između
običnog života i monumentalne gradske simbolike.

Praktične informacije



Početna lokacija

Muzej života u komunizmu, Piękna 28/34
Centar Varšave, Poljska.



Dužina: Oko 4,5 km pešice

Trajanje: 140 - 160 minuta



Potreban materijal

Napunjen telefon; slušalice (opciono); digitalna ili štampana mapa; udobna obuća; olovka i prazan list papira za kreativni zadatak.



Nivo pristupačnosti

Lak do srednji; duža ravna ruta kroz centar grada; nekoliko stanica može da se obradi i spolja ako pristup unutrašnjosti nije moguć.



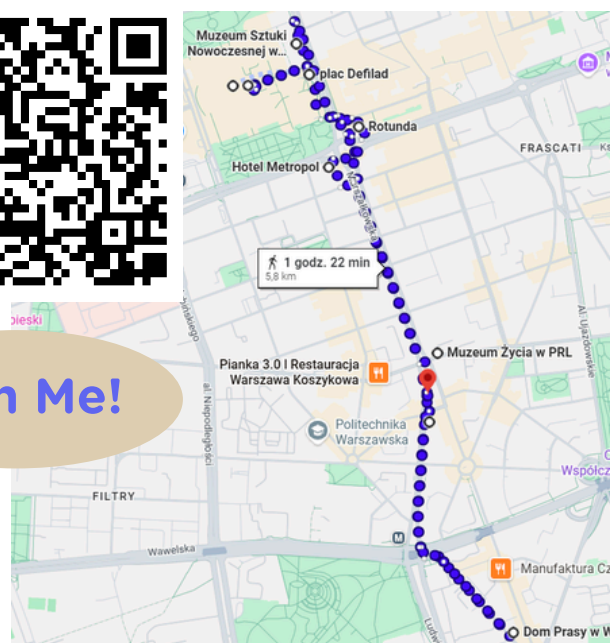
Ciljna grupa

Mladi od 16 do 30 godina; mešovite grupe; predznanje nije potrebno.

Skeniraj QR kod
da vidiš mapu
i istražiš celu turu.



Scan Me!



Uvod u turu

Dobro došao u „PRL Universe”! Da li si se ikada zapitao kako je živeti u svetu u kome vlast pokušava da kontroliše svaki korak građanina – od natpisa koji osvetljavaju ulice do toga šta možeš da kupiš za večeru? Današnji centar Varšave je nekadašnja džinovska propagandna pozornica. Tokom ove šetnje skinućemo masku sa monumentalnih zdanja da bismo videli apsurdnu i fascinantnu svakodnevicu ljudi koji su prosto morali da... prežive u ovom sistemu. Budi na oprezu i nauči da čitaš grad između redova.

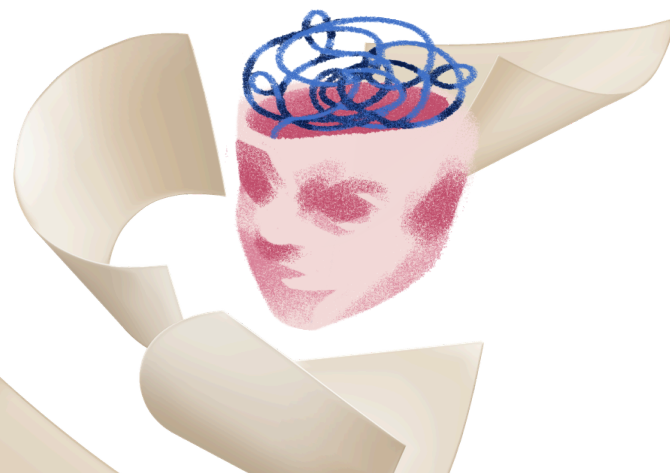


Kako su obični ljudi uspevali da stvore svoj normalan svet ispod oklopa monumentalne ideologije i apsurdnih zahteva vlasti?

Ovo pitanje treba da te prati na svakom koraku. Ono te podstiče da na velelepne građevine ne gledaš kao na obične spomenike, već kao na „scenografiju” u spektaklu zvanom

“PRL Universe”

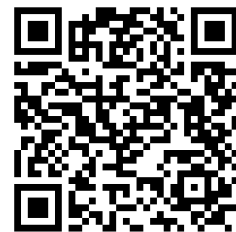
- onom sa kojim su se stanovnici Varšave suočavali svakog dana i naučili da se vešto snalaze u njemu.



Stanica 1: Muzej života u komunizmu, Piękna 28/34

Život u stanu, nestašice i materijalna kultura prilagođavanja.

Počinjemo u mikro-razmeri – u stanu u panelnoj zgradi. Zvanična propaganda 1970-ih i 1980-ih obećavala je modernost i blagostanje, ali svakodnevica građana krila se u praznim rafovima i višerasovnim redovima. Planska privreda PRL-a patila je od stalne nestašice osnovnih proizvoda. Da bi obuzdala ekonomsku krizu, vlast je 1976. uvela bonove za šećer, a tokom ratnog stanja (posle 1981) racionisanje se proširilo na gotovo sve: od mesa, putera i brašna do cipela i benzina. Režim je pokušavao da kontroliše privatni život kroz nametnutu uniformnost – od istog pakovanja deterdženta „Ixi“ do identičnih regala „Kowalski“ u svakoj dnevnoj sobi. Ovde vidimo kako se velika ideologija sudarila sa svakodnevnom potrebom za snalažljivošću, gde je svaki predmet popravljen u kućnoj radinosti postajao mali čin autonomije.



Scan Me!

Sada, kada smo videli skućene, strogo kontrolisane i nestašicom obeležene enterijere stanova, hajde da izađemo napolje. Primeti kako se razmera dramatično menja – idemo ka Trgu Ustava, koji je pedesetih godina zamišljen kao džinovska javna pozornica za novo socijalističko društvo.

NEXT STEP



Kreni ka trgu Plac Konstytucji (Trg Ustava)

Iskoristi ovaj prelaz da primetiš kako se razmera menja od enterijera i predmeta ka ulicama i monumentalnoj gradskoj kompoziciji.

Stanica 2: Plac Konstytucji (Trg Ustawa)

Grad kao pozornica socijalističkog poretka.

Stojiš u samom srcu jednog od najljepših primera socrealizma u Evropi, zvanično otvorenog 22. jula 1952. – na dan proglašenja novog Ustava PRL-a. Socrealistička arhitektura („socijalistička po sadržaju, nacionalna po formi“) imala je jasan zadatak: da zastraši pojedinca i zadivi mase. Monumentalna razmera, savršena simetrija i ogroman, otvoren prostor projektovani su s mišlju na masovne prvomajske parade i velike političke mitinge. Ovaj trg je veliko gradsko pozorište. Tri masivna kandelabra i moćne arkade trebalo je da podsete na klasične uzore, ali njihova prava svrha bila je da režiraju ljudsko ponašanje i kretanje u javnom prostoru u kome je pojedinac trebalo da se oseća sićušno naspram moći države.



Razgledaj trg i pronadi na zidovima jedan od velikih reljefa koji prikazuju radnike. Obrati pažnju na njihove herojske poze.

Kada bi ovoj kamenoj propagandnoj sceni mogao da dodaš jedan realističan, neulepšan detalj svakodnevice, šta bi to bilo? Podeli svoje razmišljanje sa grupom.

Nastavimo kroz stambenu četvrt Marszałkowska (MDM). Pogledaj izbliza fasade ovdašnjih stambenih zgrada – upravo tu su ideologija i propaganda uklesane direktno u kamen.

NEXT STEP



Nastavi kroz stambenu četvrt Marszałkowska (MDM), obraćajući pažnju na fasade, arkade i skulpturalne detalje.

Stanica 3: Stambena četvrt Marszałkowska (MDM)

Propaganda uklesana u svakodnevni prostor.

Trebalo je da MDM, izgrađen između 1950. i 1952, ispuni staljinističku direktivu: „dovesti radničku klasu u centar grada." Pošto je predratna Varšava bila građanski grad, novi režim je hteo da obnovljeni centar naseli lojalnim radnicima. Monumentalni reljefi koje vidiš na zidovima prikazuju idealizovano, rekonstruisano društvo: ponosne čeličare, zidare udarnike, učiteljice i majke sa decom. Bila je to vizuelna lekcija o tome ko je, prema zvaničnoj propagandi, gradio novu Poljsku. Ipak, ispod te fasade lepih ukrasa krila se igra privida

- stanovi, iako moderni za svoje vreme, sa centralnim grejanjem i kupatilima, bili su veoma skućeni, a dodela je zavisila od političke lojalnosti Partiji.



Scan Me!

Režim je kontrolisao arhitekturu trgova, ulica i dodelu stanova, ali sistemu je bio potreban i apsolutni monopol nad informacijama. Krenimo ka zgradi u ulici Marszałkowska 3/5, u kojoj je kucalo medijsko srce te epohe.

NEXT STEP



**Kreni ka Domu štampe (Dom Prasy),
Marszałkowska 3/5**

Stanica 4: Dom Prasy (Dom štampe), Marszałkowska 3/5

Mediji, propaganda i kontinuitet pod pritiskom.

Ova modernistička zgrada, podignuta između 1926. i 1927, podseća nas da se kontrola u PRL-u nije završavala na arhitekturi – bila je skrivena u cenzurisanim rečima. Posle Drugog svetskog rata zgradu je preuzeo koncern RSW "Prasa-Książka-Ruch", i odavde su se svakog jutra širom Poljske distribuirali "Trybuna Ludu" – zvanični list PZPR-a (Poljske ujedinjene radničke partije) – i popularni "Życie Warszawy". Dom štampe je mesto izuzetnog kontinuiteta pod pritiskom, koje je posle 1945. postalo glavna fabrika komunističke propagande. On pokazuje kako je gradski prostor služio režimu za sistematsku kontrolu svesti ljudi.



Zamisli da živiš u vremenu bez interneta, u kome jedini izvor informacija o svetu (štampa, radio, televizija) kontroliše samo jedna politička partija.

Kako bi pokušao da proveriš šta je istina, a šta laž? Gde bi tražio znanje? Porazgovarajte o tome u parovima ili u dve grupe.

Sada, kada znamo kako je režim kontrolisao pisanu reč u Domu štampe, nastavimo ulicom Marszałkowska ka kružnom toku Dmowskiego. Videćemo mesto koje je šezdesetih trebalo da postane moderna vitrina Varšave, ali je za obične ljude ono pre svega bilo centar nezvanične trgovine i lova na luksuz.

NEXT STEP



Nastavi ka hotelu Metropol.

Stanica 5: Hotel Metropol, ugao ulica Marszałkowska i Aleje Jerozolimskie

Turizam, modernost i dizajn socijalističkog gradskog života.

Stojiš na mestu koje je šezdesetih trebalo da postane nova, zapadnjačka vitrina Varšave. Otvoren 1965, hotel Metropol je impresionirao modernom staklenom fasadom, dok je obližnji laki paviljon Cepelije iz 1966. (koji je projektovao Zygmunt Stępiński) trebalo da promoviše poljsku narodnu umetnost. Ipak, ispod tog oklopa modernosti krila se fascinantna "igra privida". Prostor oko hotela bio je srce varšavske crne berze. Bilo je to carstvo takozvanih „cinkciarze” – ilegalnih menjača novca. Pod budnim okom milicije, građani su od njih kupovali američke dolare samo da bi osetili ukus luksuza u deviznim prodavnicama Pewex: da kupe strane farmerke, LEGO kockice ili pravu koka-kolu.



Samo nekoliko koraka deli ovo luksuzno mesto od još jednog simbola moderne Varšave šezdesetih. Pređimo ulicu do karakteristične okrugle zgrade Rotunde, gde se moderna arhitektura preplela sa velikom tragedijom.

NEXT STEP



Kreni ka Rotundi PKO.

Stanica 6: Rotunda PKO, Marszałkowska 100/102

Katastrofa, obnova i pitanje autentičnosti.

Pred tobom je Rotunda – dovršena 1966. kao arhitektonska kruna takozvanog Istočnog zida, po projektu Jerzyja Jakubowicza. Njen jedinstveni krov podseća na zube testere ili generalsku kapu i odmah je postao simbol modernosti prestonice. Međutim, 15. februara 1979. u 12:37, ovo mesto postalo je poprište jedne od najvećih tragedija u posleratnoj istoriji grada. Ogromna eksplozija gasa gotovo je potpuno uništila zgradu, usmrтивši 49 i ranivši više od 100 ljudi. Oko katastrofe su odmah planule glasine i teorije zavere, razotkrivajući potpuno nepoverenje građana u zvanična saopštenja države. Zgrada je obnovljena u rekordnom roku – za samo osam meseci – a 2019. zamenila ju je savremena, lakša konstrukcija.



Stani pored spomen-ploče. Zvanična verzija tvrdila je da je u pitanju nesreća (eksplozija gasa), ali su 1979. ljudi šaputali o pljački banke ili bombi, jer nisu verovali državnim medijima.

Kako nepoverenje u vlast utiče na način na koji ljudi reaguju na krize? Da li i danas lakše verujemo u teorije zavere kada ne verujemo institucijama?

Napustimo kružni tok Dmowskiego i prođimo kroz podzemne prolaze – koji su i sami bili lavirint PRL trgovine – ka Paradnom trgu (Plac Defilad). Staćemo pred noge džina koji je dominirao ne samo horizontom već i celokupnim životom Varšave.

NEXT STEP



Kreni ka Palati kulture i nauke.

Stanica 7: Palata kulture i nauke, Plac Defilad 1

Monumentalnost, zahvalnost i jezik dominacije.

Podignuta između 1952. i 1955. kao „poklon sovjetskog naroda poljskom narodu”, Palata kulture i nauke (PKiN) visoka je 237 metara i još uvek izaziva burne emocije. Projekat Leva Rudnjeva, koji spaja socrealizam sa elementima poljske renesanse, bio je brutalna demonstracija sovjetske dominacije nad Poljskom posle 1945. Da bi se napravilo mesta za ovu džinovsku građevinu, srušena je mreža desetina predratnih ulica i zgrada koje su preživele bombardovanja. Palata je trebalo da pokazuje moć komunizma i kontroliše gradski prostor – bila je vidljiva iz gotovo svakog ugla prestonice. Postala je centralna pozornica zvaničnih kongresa PZPR-a u Kongresnoj sali, ali paradoksalno i mesto gde su The Rolling Stones svirali 1967, puštajući dašak zapadne slobode u PRL.



Šta misliš, da li arhitekturu koju je nametnula diktatura treba rušiti ili je sačuvati kao opomenu i svedoka istorije?



Okrenimo leđa masivnoj kuli Palate i pogledajmo ogroman betonski trg oko nje.

Pređimo na Paradni trg (Plac Defilad), na mesto gde je nekada stajala najvažnija tribina u državi.

NEXT STEP



Izađi na Plac Defilad.

Stanica 8: Plac Defilad (Paradni trg)

Ceremonije, parade i koreografija jednoglasja.

Paradni trg nastao je istovremeno sa Palatom kulture i bio je najveći gradski trg u srednjoj Evropi. Upravo su se ovde, ispred kamene počasne tribine, održavali džinovski, pažljivo koreografisani mitinzi, prvomajske parade i vojni defilei. Najprelomniji trenutak u istoriji trga dogodio se 24. oktobra 1956. Tokom političkog otopljavanja, novi partijski lider Władysław Gomułka obratio se ovde stotinama hiljada ljudi, obećavajući reforme i kraj staljinističkog terora. Ovaj prostor, projektovan za masovnu kontrolu ljudskog ponašanja i pokazivanje lojalnosti režimu, posle 1989. brzo se pretvorio u džinovski, divlji bazar slobodnog tržišta sa metalnim prodajnim halama, simbolišući nagli prelaz iz komunizma u kapitalizam.



*Sklonite telefone.
Stanite u
savršen, prav red,*

*rame uz rame, i gledajte
pravo ispred sebe u
potpunoj tišini 30
sekundi, bez pomeranja.*

*Osetite apsolutnu disciplinu
komunističkog mitinga.*

Sada, kada smo videli kako je vlast organizovala masovne mitinge na Paradnom trgu, pređimo u bližu okolinu Palate kulture. Tamo ćemo otkriti sasvim drugačiji, šareni jezik kojim je režim pokušavao da ulepša sivu svakodnevicu šezdesetih i sedamdesetih.

NEXT STEP



Kreni ka prostoru oko Palate kulture i nauke povezanom sa neonskim nasleđem.

Stanica 9: Muzej neona, Palata kulture i nauke

Dizajnirana želja i vizuelni jezik poznog socijalizma.

Posle političkog otopljanja 1956, vlasti PRL-a odlučile su se za takozvanu "neonizaciju" prestonice. Veliki, šareni neonski natpisi (koje su projektovali vrhunski grafičari i arhitekta) trebalo je da Varšavi daju kosmopolitski, zapadnjački štih, ali su u stvarnosti imali drugačiju funkciju nego na Zapadu – umesto komercijalnog oglašavanja (privatnih firmi praktično nije bilo), služili su kao elementi državnog prestiža i gradskog informisanja (npr. „Bioskop“, „Nelomljivo staklo“, „Restoran“). Ove svetleće iluminacije dokazuju da PRL nije bio samo siv i monumentalan i da je režim umeo da iskoristi moderan dizajn kako bi prikrio ekonomske nestašice i ublažio svoju sliku.



Neonske reklame u PRL-u bile su jedinstven spoj primenjene umetnosti i državne propagande – trebalo je da ulepšaju stvarnost i privuku pažnju na mesta u kojima je često nedostajala osnovna roba.

Sada si ti na redu!

Na parčetu papira olovkom skiciraj jednostavnu konturu svog neonskog natpisa (simbol ili slogan) koji predstavlja ovu stanicu. Prosledite skice u krug po grupi i pogađajte značenja!

Idi do severne strane Paradnog trga, ispred Muzeja moderne umetnosti (Marszałkowska 103). Ovde savremena Varšava piše potpuno novo, demokratsko poglavlje svoje istorije.

NEXT STEP

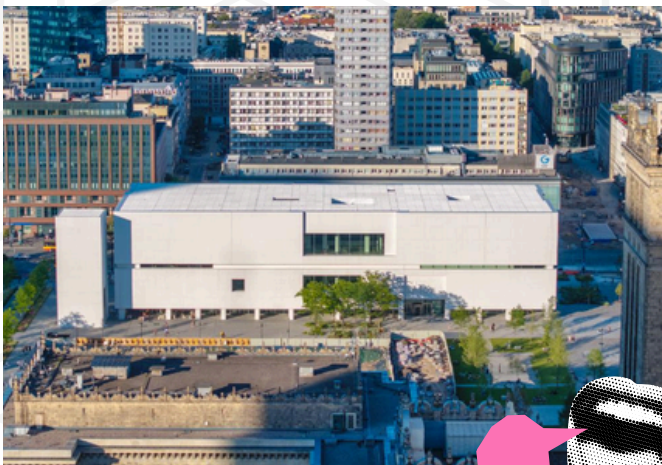


Kreni ka trgu Plac Centralny i Muzeju moderne umetnosti u Varšavi.

Stanica 10: Plac Centralny i Muzej moderne umetnosti u Varšavi

Reinterpretacija, demokratska upotreba i centar grada u promeni.

Naša šetnja završava se ispred bele, minimalističke zgrade Muzeja moderne umetnosti (MSN), dela Thomasa Phifera, u oštrom kontrastu sa sivom i monumentalnom Palatom kulture. Izgradnja takozvanog Centralnog trga pored njega ima za cilj da unese zelenilo u nekadašnju betonsku pustinju Paradnog trga i vrati ga građanima. Ovo je simboličan kraj igre privida: prostor koji je decenijama služio autoritarnoj vlasti za kontrolu masa danas postaje otvoren i pluralistički. Varšava nije izbrisala svoje PRL nasleđe, već je preko njega položila nova, građanska značenja.



***Pogledaj sudar socrealističke
Palate i modernog MSN-a. Koja
te je PRL „scenografija“ na ovoj
ruti najviše iznenadila?
Da li se savremena Varšava
dobro nosi sa ovom težkom,
nametnutom prošlošću?
Razmenite mišljenja.***

Velike čestitke! Tvoja misija u „PRL Universe“ zvanično je završena. Prešao si celu rutu, besprekorno razotkrivajući režimsku „igru privida“. Dokazao si da umeš da gledaš grad kritičkim okom – uočavaš skrivena značenja u arhitekturi, čitaš između redova i vešto se snalaziš u nametnutim strukturama.

Nosi ovu budnost sa sobom svakog dana! Svet oko nas – reklame, društvene mreže i javni prostori – i dalje pokušava da manipuliše onim što mislimo. Ali ti sada imaš alate da uvek tražiš istinu ispod površine zvanične poruke. Izadi u grad visoko podignute glave!



Ovu brošuru izradila je Fundacja Rozwoju Demokracji Lokalnej
im. Jerzego Regulskiego (FRDL) u okviru projekta
Empower Youth, Explore Stories (EYES)

Kontaktiraj nas:

Katarzyna Doherty
katarzyna.doherty@frdl.org.pl

Małgorzata Zielińska
malgorzata.zielinska@frdl.org.pl



[http://www.](http://www.dlamlodych.frdl.pl/projekty/empower-youth-explore-stories-eyes)

[dlamlodych.frdl.pl/projekty/empower-youth-explore-stories-eyes](http://www.dlamlodych.frdl.pl/projekty/empower-youth-explore-stories-eyes)



[FundacjaRozwojuDemokracjiLokalnej](https://www.facebook.com/FundacjaRozwojuDemokracjiLokalnej)



[company/fundacja-rozwoju-demokracji-lokalnej](https://www.linkedin.com/company/fundacja-rozwoju-demokracji-lokalnej)



Sufinansira
Evropska unija

